

Det Kongelige Kunnskapsdepartement

Pb 8119

0032 Oslo

Høringsuttalelse fra NTNU til revisjon av forskningsetikkloven

NTNU takker for invitasjon til å gi høringsuttalelse til endringer i forskningsetikkloven. I vår høringsuttalelse retter vi søkelys på de elementer i lovforslaget som vi anser å være viktigst.

Generelt oppfatter vi lovutkastet først og fremst som en lov om uredelighet og svik mot forskningens ethos. Det er viktig å presisere at dette utgjør bare en gren av forskningsetikken, som også omfatter beskyttelse av deltakere i forskningsprosjekter, forskningens samfunnsforpliktelser og forskerens og forskningens sannhetsforpliktelse. For eksempel vil manglende innhenting av samtykke fra deltakere fremstå som et alvorlig brudd på god forskningspraksis. Vi savner derfor en bredere drøftelse av forskningsetikk i høringsnotatet. Innledningsvis vil vi også foreslå at man i formålsbestemmelsen starter mer positivt ved å si at loven skal bidra til å fremme god forskningsetikk. Dette vil også samsvare med formålsbestemmelsen i helseforskningsloven.

NTNUs uttalelse er basert på behandling i vårt forskningsetiske utvalg, og på innspill fra våre fakulteter. Disposisjonen for uttalelsen er som følger:

1. Definisjoner av begreper som brukes i lovteksten
2. Institusjonenes ansvar for å sikre god forskningsetikk
3. Lokale forskningsetiske utvalg og Granskingsutvalget
4. Den enkelte forsker, rettssikkerhet og varsling
5. Veiledning og sanksjonsalternativer

1. Definisjoner av begreper som brukes i lovteksten

Lovteksten må presisere og gjøre et tydeligere skille mellom uredelighet i forskningen og god vitenskapelig praksis. De alvorlige bruddene er definert som vitenskapelig uredelighet. Denne definisjonen er nå foreslått som siste ledd i § 6. I lovutkastet § 6 tredje ledd a) er det uheldig at man henter inn store deler av definisjonen av vitenskapelig uredelighet, for deretter å knytte dette til alvorlighetsgraden for brudd på god vitenskapelig praksis. Plagiering vil kunne treffe hele alvorlighetskalaen, og det er derfor uheldig å sidestille dette med andre alvorlige brudd. Et mer presist skille mellom «alvorlige brudd» og «mindre alvorlige brudd» er ønskelig. Som brukere av loven savner vi en egen definisjonsbestemmelse innledningsvis, hvor blant annet «vitenskapelig uredelighet» burde vært definert. Andre rettslige standarder som burde vært definert, er

Postadresse	Org.nr. 974 767 880	Besøksadresse	Telefon	Saksbehandler
7491 Trondheim	E-post: postmottak@adm.ntnu.no http://www.ntnu.no/administrasjon	Hovedbygget Høgskoleringen 1 Gløshaugen	+ 47 73 59 80 11 Telefaks + 47 73 59 80 90	Ragnhild Lofthus Tlf: + 47 48135593

All korrespondanse som inngår i saksbehandling skal adresseres til saksbehandleren ved NTNU og ikke direkte til enkeltpersoner. Ved henvendelse vennligst oppgi referanse.

«forskning», «anerkjente etiske normer» og «god vitenskapelig praksis». «Forskning» er definert i forarbeidene til eksisterende forskningsetikklov, se også helseforskningsloven § 4 bokstav a. Begrepet «anerkjente etiske normer» må defineres og gis en forankring i samfunnsnormer, vitenskapsnormer og i de nasjonale forskningsetiske retningslinjene, sett i lys av de ulike fagområdene. «God vitenskapelig praksis» er basert på normer som forskere har etablert over lang tid, og som derfor justeres kontinuerlig. Det oppleves problematisk at begrepet «forskningsetiske saker» kun skal gjelde brudd på god vitenskapelig praksis og vitenskapelig uredelighet.

2. Institusjonenes ansvar for å sikre god forskningsetikk

Vi støtter at den reviderte loven i sterkere grad poengterer både forskerens aktsomhetsplikt og institusjonenes ansvar. Til aktsomhetsplikten er det positivt at høringsnotatet (s.32-33) ansvarliggjør den som forsker, og legger til grunn en viss forskningsetisk kompetanse uavhengig av hvor mye eller hvilken opplæring innen emnet institusjonen har tilbudt. Denne presiseringen vil redusere muligheten til å påberope seg uaktsomhet på grunn av uvitenhet og god tro. Vi støtter også at det i høringsnotatet (s. 35) poengteres at institusjonens ansvar kommer **i tillegg til** forskerens ansvar. Det kan altså rettes kritikk både mot forsker og mot institusjon for det samme forhold.

Vi er noe usikker på om lovgiver bevisst veksler mellom «forsker», «kandidat og ansatte» og «alle» i lovutkastet § 3. Vi ville være mer tilfreds med en annen innfallsvinkel, som treffer «enhver som forsker» eller «den som driver med forskning» i denne bestemmelsen. Vi ønsker også en tydeliggjøring av forskernes selvstendige ansvar.

Når det står at institusjonen har et ansvar for at *alle som deltar* i forskningen skal ha kunnskap om prosjektets aktuelle forskningsetikk, så går vi ut fra at dette omfatter alle som er involvert i forskningsarbeidet, og ikke dem som omfattes av forskningen (for eksempel pasienter). Imidlertid må vi i noen tilfeller akseptere at prosjektleder/koordinator, og ikke alle øvrige forskere i prosjektet, bærer ansvaret for en etisk forsvarlig gjennomføring etter norske lover og regler, inklusive publisering av resultater som særlig kommer ut av internasjonalt prosjektsamarbeid. Den enkelte forsker vil ikke alltid ha faglige forutsetninger for å kunne vurdere andre forskeres bidrag. Det gjelder spesielt konsortier som omfatter ulike institusjoner/internasjonalt samarbeid der det praktisk talt ikke er mulig for institusjonene å sikre at alle prosjektdeltakere/partnere har nødvendig innsikt i gjeldende etiske normer i Norge. Den enkelte forskers/institusjons ansvar vil derfor avhenge av kompleksiteten, arten og omfanget av prosjektsamarbeidet.

Det er også viktig å få studenter til, ut fra sitt ståsted, å reflektere over og være bevisste på forskningsetikken og forholdet mellom forskning og samfunn.

Vi foreslår at første del av § 3 første ledd starter slik: «Enhver som forsker eller utfører forskningsarbeid skal opptre med aktsomhet og har et selvstendig ansvar som sikrer at all forskning (...).» Bokstav a) og b) i andre ledd foreslås som eget ledd slik: «Institusjonen har ansvar for nødvendig opplæring og at alle som studerer, forsker eller utfører forskningsarbeid ved institusjonen, er kjent med anerkjente etiske normer.»

3. Lokale forskningsetiske utvalg og Granskingsutvalget

Det er uheldig at høringsnotatet fra departementet ikke er tilstrekkelig tydelig på hvordan uredelighetssaker skal håndteres. Det gjelder rollen til, og organiseringen av, både det lokale forskningsetiske utvalg og det nasjonale granskingsutvalg.

Det er institusjonenes ansvar å håndtere saker der det er mistanke om vitenskapelig uredelighet i første instans, og loven må inneholde en presis beskrivelse av den formelle saksgangen. Særlig er det viktig å avklare hvilket nivå som skal ha vedtakskompetanse, og til hvilket nivå eventuelle klager/anker skal rettes. I den sammenheng er det avgjørende å kommentere forholdet mellom institusjonens egen saksbehandling og eventuell behandling som kan foretas på nasjonalt nivå.

Primært er vi skeptiske til en ordning hvor Granskingsutvalget har frihet til å ta opp og behandle saker på selvstendig grunnlag, uten at den aktuelle institusjonens organer er involvert. Etter vår mening kan dette skape uklarhet, og medføre at det blir tilfeldig og vilkårlig hvilke saker som behandles. Videre foreslås at Granskingsutvalget skal ta stilling til om det «vitenskapelige arbeidet bør korrigeres eller trekkes tilbake». Vi mener at dette er kvalitets- og sanksjonsvurderinger som bør foretas i det ordinære forskningssystemet, eventuelt av arbeidsgiver. NTNU mener videre at behandling av uredelighetssaker bør harmoniseres mellom institusjonene, og det er viktig å etablere ordninger som kan sikre en slik harmonisering. I den sammenheng kan institusjonenes forskningsetiske utvalg spille en viktig rolle gjennom gjensidig erfaringsutveksling.

Når det gjelder Granskingsutvalgets rolle som enten veileder (§6 første alternativ) eller som klageinstans (§6 andre alternativ), registrerer rektor at Forskningsetisk utvalg har annet syn enn to av fakultetene (Fakultet for naturvitenskap og teknologi, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse). Forskningsetisk utvalg vil at Granskingsutvalget skal være et nasjonalt klageorgan, men de to fakultetene vil at det kun skal veilede forskningsinstitusjonene. Rektor mener at begge rollene kan fungere, men framholder at et nasjonalt klageorgan kan bidra til å sikre at behandlingen av klager blir relativt lik. Men dersom Granskingsutvalget skal være klageinstans, så må veiledningen ovenfor institusjonene være på generelt grunnlag (lovfolkning), og utvalget kan ikke gi råd i konkrete saker som senere kan ende som klagesak på Granskingsutvalgets bord.

4. Den enkelte forsker, rettssikkerhet og varsling

NTNU er opptatt av å sikre rettssikkerheten til enkeltforskeren når han/hun får en uredelighetsmistanke rettet mot seg. Det er en stor utfordring at «bordet fanger» når en slik mistanke fremmes, og det som senere viser seg å være en mindre alvorlig forseelse, kan lett blåses opp og gis store dimensjoner. Dette vil ofte føre til store negative konsekvenser for den det gjelder, og slike konsekvenser må man prøve å unngå. På dette punktet er ikke lovteksten tydelig, men det er helt avgjørende at man kan foreta et skille mellom forsettlig og grovt uaktsom uredelighet – som er alvorlig – og forseelser som ikke er gjort med forsett eller grov uaktsomhet, men som likevel kan være uttrykk for uaktsomhet og uakseptabel atferd. Derfor bør § 6 tredje ledd b) også omfatte simpel uaktsomhet da det ikke anses tilstrekkelig å ta dette inn som et aktsomhetskrav i § 3.

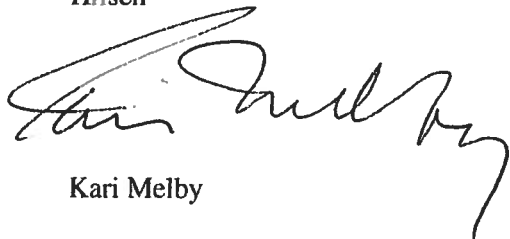
Ved mistanke om vitenskapelig uredelighet vil det ofte være en varsler, herunder personer som selv er part i saken. I denne sammenheng mener NTNU at man ikke bør lovfeste en rett til å være anonym. Dette kan være i strid med arbeidsmiljølovens varslingsbestemmelser og forvaltningslovens alminnelige bestemmelser om partsinnsyn, og kan medføre problemer ved en eventuell domstolsbehandling. Dersom meningen er å gjøre det lettere å si ifra om mulig uredelighet innen forskning, kan man samtidig komme i en situasjon hvor man låser saksbehandler fra muligheten til å undersøke saken. Saken kan dreies bort fra problemstillingen og over til konflikter rundt saksbehandlingsregler. Riktig sted for regler om anonymitet er, etter vår oppfatning, interne retningslinjer ved den enkelte institusjon. Vi viser også til arbeidsmiljølovens bestemmelse § 2-5 om vern mot gjengjeldelse ved varslings.

5. Veiledning og sanksjonsalternativer

Når det påvises brudd på god vitenskapelig praksis eller vitenskapelig uredelighet, bør arbeidsgiver følge opp dette med veiledning eller sanksjoner, og dette må stå i forhold til de brudd eller den uredelighet som er begått. Dersom sanksjoner har pønalt karakter, må dette være hjemlet i lov. I dag er det innen statlig sektor tjenestemannsloven som har slike bestemmelser. Dersom det skal gis en form for ordensstraff, har § 14 i tjenestemannsloven en uttømmende oversikt over alternativene. Adekvate og forholdsmessige reaksjonsformer ved brudd på god vitenskapelig praksis eller vitenskapelig uredelighet kan oppleves som straff, uten at tjenestemannsloven § 14 om ordensstraff er treffende. Dersom slike tiltak er å betrakte som, eller oppleves som straff, må dette fastsettes som enkeltvedtak. Vi mener derfor at departementet bør vurdere om treffende tiltak som minner om eller kan oppleves som straff, fastsettes i lovs form.

Det må også avklares hva som kan iverksettes umiddelbart når sak er fremmet og en mistanke er gjort gjeldende, for eksempel midlertidig stans av en artikkel som er i ferd med å bli publisert, og hvilke tiltak som ikke kan iverksettes før man har fattet endelig vedtak i klageinstansen. Her må man veie hensynene til forsvarlig forskning mot institusjonens aktelse og rennømmé, samt den enkelte forskers aktelse og rennømmé. Det er også ønskelig at veilednings- og sanksjonsalternativer får sammenfallende behandling av like tilfeller ved alle institusjoner.

Hilsen

Kari Melby

Prorektor forskning